

Tematická zpráva

Individuální vzdělávání žáků na 1. stupni základních škol (tzv. domácí vzdělávání)



Obsah

1	Úvod.....	3
2	Zjištění	4
2.1	Povolení a zrušení individuálního vzdělávání	4
2.2	Kontext zahájení individuálního vzdělávání z pohledu zákonných zástupců/vzdělavatelů žáků v individuálním vzdělávání	5
2.3	Spolupráce zákonných zástupců individuálně vzdělávaných žáků se školou.....	7
2.4	Preference zákonných zástupců individuálně vzdělávaných žáků pro další období	8
2.5	Vzdělávání žáků v individuálním vzdělávání a zapojení do kmenové třídy	9
2.6	Právní rámec a financování individuálního vzdělávání	11
2.7	Přezkušování individuálně vzdělávaných žáků	11
2.8	Ostatní zjištění	14
3	Závěry	15
4	Doporučení.....	16

1 Úvod

Česká školní inspekce předkládá tematickou zprávu z inspekční činnosti zaměřené na individuální vzdělávání žáků na 1. stupni základní školy (tzv. domácí vzdělávání), která byla realizována podle § 174 odst. 2 písm. a) a d) zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Domácí vzdělávání má počátky v 60. letech v USA a je povoleno ve všech státech Evropy s výjimkou Německa. Pokusné ověřování domácího vzdělávání žáků na 1. stupni základní školy probíhalo v České republice od r. 1998. Následně bylo jako forma individuálního vzdělávání od 1. ledna 2005 povoleno školským zákonem, který v § 41 upravuje podmínky pro povolení a zrušení individuálního vzdělávání, konání zkoušek a hodnocení individuálně vzdělávaných žáků a výdaje spojené s individuálním vzděláváním. Jako metodickou pomůcku pro ředitele škol ve věcech individuálního vzdělávání vydalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále i „MŠMT“) 19. června 2007 Informaci a doporučení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k individuálnímu vzdělávání. V současné době je individuální vzdělávání povoleno stále pouze pro žáky 1. stupně základní škol, pokusné ověřování individuálního vzdělávání žáků na 2. stupni bylo prodlouženo na dobu neurčitou. V březnu 2016 však Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky schválila novelu školského zákona, která umožňuje individuální vzdělávání i na 2. stupni základní školy. Bude-li celý legislativní proces úspěšně dokončen, lze předpokládat účinnost této novely k 1. září 2016.

Tematická inspekční činnost byla realizována s cílem posoudit podmínky, průběh a výsledky individuálního vzdělávání na 1. stupni základních škol a poskytnout první relevantnější zpětnou vazbu o zkušenostech základních škol i vzdělávacího systému jako celku s touto formou alternativního vzdělávání. Inspekční činnost se skládala ze dvou částí – z inspekčního elektronického zjišťování a z inspekční činnosti přímo ve vybraných školách.

Inspekční elektronické zjišťování bylo realizováno před zahájením prezenční inspekční činnosti od 7. do 15. prosince 2015 v podobě on-line elektronického dotazníku, který vyplňovali ředitelé škol. Elektronické zjišťování bylo provedeno v souladu s § 174 odst. 2 písm. a) školského zákona a byly v něm osloveny všechny základní školy v České republice, které vzdělávají alespoň jednoho žáka na 1. stupni podle § 41 školského zákona, tj. v individuálním vzdělávání. Do inspekčního elektronického zjišťování tak bylo zapojeno celkem 212 základních škol.

Vzhledem ke skutečnosti, že individuálně vzdělávaní žáci mají povinnost konat každé pololetí zkoušky z příslušného učiva, a to ve škole, do níž byli přijati k plnění povinné školní docházky, byla následná prezenční inspekční činnost zaměřena právě na průběh těchto zkoušek. Prezenční inspekční činnost podle § 174 odst. 2 písm. a) a d) probíhala v termínech konání těchto zkoušek (leden a únor 2016). Přednostně byly vybrány školy, které poskytují individuální vzdělávání pro 3 a více žáků, celkem byla prezenční inspekční činnost provedena v 54 školách, v některých školách pak byl hodnocen a kontrolován průběh více zkoušek. Zkoušky se týkaly 470 žáků, tj. 35 % všech individuálně vzdělávaných žáků. Součástí prezenční inspekční činnosti byly také dotazníky pro zákonné zástupce/vzdělavatele žáků (dotázáno bylo celkem 297 zákonných zástupců/vzdělatelů).

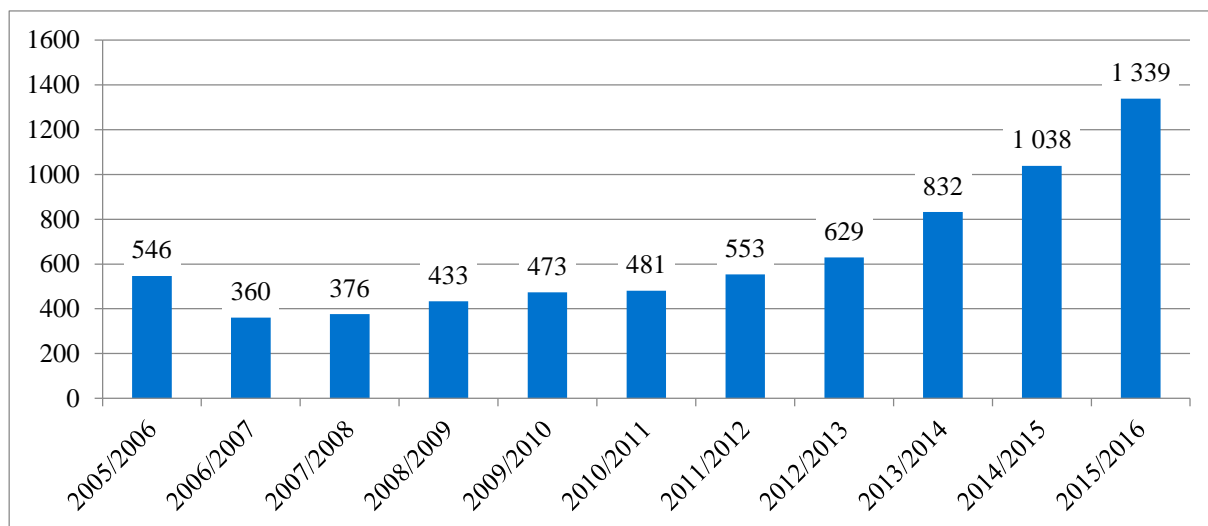
Interpretace výsledků inspekční činnosti uváděné v tematické zprávě tedy zahrnují jak zjištění z inspekčního elektronického zjišťování, které bylo provedeno ve všech základních školách, které mají alespoň jednoho individuálně vzdělávaného žáka, tak zjištění z prezenční inspekční

činnosti, která byla vykonána na vzorku 54 z těchto škol (se zohledněním názorů 297 zákonných zástupců/vzdělavatelů).

2 Zjištění

Následující graf zobrazuje vývoj počtu žáků v individuálním vzdělávání od jeho zavedení v roce 2005.

Graf č. 1 Vývoj počtu žáků plnících školní docházku podle § 41 školského zákona (individuální vzdělávání)



Zdroj: MŠMT

V posledních třech školních rocích byl zaznamenán výraznější nárůst v počtu individuálně vzdělávaných žáků. Důvodem nárůstu může být vedle demografického vývoje také rostoucí zájem zákonných zástupců o alternativní přístupy ke vzdělávání a také snaha vzdělávat své děti odlišně od způsobu, metod a forem, jakými je vzdělávání standardně ve školách realizováno.

2.1 Povolení a zrušení individuálního vzdělávání

O povolení individuálního vzdělávání žáka rozhoduje na základě písemné žádosti jeho zákonného zástupce ředitel školy, do které byl žák přijat k plnění povinné školní docházky. Žádost zákonného zástupce musí obsahovat náležitosti stanovené v § 41 odst. 2 školského zákona a § 45 odst. 1 správního řádu.¹

Pro povolení individuálního vzdělávání musí být dány závažné důvody, musí být zajištěny dostatečné podmínky (zejména podmínky materiální a ochrany zdraví žáka), vzdělavatel žáka musel získat alespoň střední vzdělání s maturitní zkouškou a musí být zajištěny vhodné učebnice a učební texty, podle nichž se má žák vzdělávat.

¹ Žádost zákonného zástupce o individuální vzdělávání musí obsahovat a) jméno, popřípadě jména, a příjmení, rodné číslo, bylo-li přiděleno, a místo trvalého pobytu žáka nebo bydliště, pokud nemá na území České republiky místo trvalého pobytu, b) uvedení období, ročníku, popřípadě pololetí, kdy má být žák individuálně vzděláván, c) důvody pro individuální vzdělávání žáka, d) popis prostorového a materiálně technického zabezpečení vzdělávání a podmínek ochrany zdraví individuálně vzdělávaného žáka, e) doklady osvědčující splnění vzdělání osoby, která bude žáka individuálně vzdělávat, f) seznam učebnic a učebních textů, které budou ve výuce užívány, pokud nejde o učebnice uvedené v § 27 odst. 1, g) další skutečnosti, které mají vliv na průběh vzdělávání žáka, h) vyjádření školského poradenského zařízení.

Závažnost důvodů pro individuální vzdělávání posuzuje ředitel školy, který o povolení individuálního vzdělávání rozhoduje ve správním řízení. V obdobných nebo shodných případech musí rozhodovat stejným způsobem. Dostatečnost podmínek může ověřit na místě, kde se žák bude vzdělávat. Dosažené maturitní vzdělání ověřuje ředitel originálem nebo ověřenou kopií příslušných vysvědčení. U učebnic a učebních textů ředitel školy ověřuje, zda jsou fakticky zajištěny, přičemž tak může učinit i návštěvou místa vzdělávání.²

Podle výpovědí 98,6 % ředitelů škol dotázaných v inspekčním elektronickém zjišťování nenastal v jejich škole žádný případ, kdy nepovolili individuální vzdělávání, o které zákonný zástupce žáka žádal. K této situaci došlo pouze ve 3 školách z 212, a to z důvodu nedostatečného zajištění podmínek pro individuální vzdělávání (2 školy) a absence závažných důvodů pro individuální vzdělávání (1 škola). Individuální vzdělávání bylo doporučeno v 12 % škol v situaci, kdy žák ve škole neprospíval. Třetina dotázaných škol má v individuálním vzdělávání i žáky se zdravotním postižením či znevýhodněním.

Při prezenční inspekční činnosti bylo kontrolou žádostí zákonných zástupců zjištěno, že v pěti z navštívených škol žádost neobsahovala všechny náležitosti předepsané ustanovením § 41 odst. 2 školského zákona (chybělo např. uvedení důvodů pro individuální vzdělávání, bydliště či ročníku). Dále v jednom případě chybělo rozhodnutí ředitele školy o individuálním vzdělávání a v jedné škole bylo u 4 žáků individuální vzdělávání povoleno na delší období, než bylo uvedeno v žádosti.

Současně bylo kontrolováno také správné vykázání individuálně vzdělávaného žáka. Chybně vykázaly individuálně vzdělávaného žáka dvě školy (v jednom případě škola vykázala o jednoho individuálně vzdělávaného žáka méně, ve druhém případě to bylo naopak). Ředitelé těchto škol přijali opatření ke zjištěnému nedostatku a zaslali příslušným právnickým osobám opravu výkazu o základní škole.

Ředitel školy může zrušit povolení individuálního vzdělávání, pokud nejsou zajištěny dostatečné podmínky ke vzdělávání, pokud zákonný zástupce neplní podmínky stanovené školským zákonem, pokud žák na konci 2. pololetí neprospěl, nelze-li žáka hodnotit v řádném ani náhradním termínu, nebo jej lze zrušit na žádost zákonného zástupce žáka. Individuální vzdělávání bylo některému žákovi zrušeno v 11 školách z 212. Nejčastěji to bylo na základě žádosti zákonného zástupce žáka (v 6 školách) nebo zákonný zástupce neplnil podmínky individuálního vzdělávání dané zákonem (v 5 školách). Ve třech školách byly důvodem zrušení individuálního vzdělávání nedostatečné podmínky ke vzdělávání a v jedné škole nebylo možné žáka hodnotit dle předpisů o individuálním vzdělávání. Školy mohly uvést více důvodů současně.

2.2 Kontext zahájení individuálního vzdělávání z pohledu zákonných zástupců/vzdělavatelů žáků v individuálním vzdělávání

V průběhu přezkušování žáků v kmenové škole byli při prezenční inspekční činnosti dotazováni také zákonní zástupci nebo vzdělavatelé (v názvu grafů dále „ZZ“) individuálně vzdělávaných žáků, kteří je ke zkoušce doprovázeli. V rozhovoru s nimi bylo zjišťováno, jak probíhalo zahájení individuálního vzdělávání, z jakého důvodu se pro něj zákonní zástupci rozhodli, s kým (a zda vůbec) toto rozhodnutí konzultovali, v jakém ročníku bylo jejich dítě, když o individuální vzdělávání požádali, a zda před zahájením povinné školní docházky jejich dítě navštěvovalo mateřskou školu.

² Informace a doporučení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k individuálnímu vzdělávání (čj. 14821/2007-22).

Tabulka č. 1 Jaké byly hlavní důvody pro podání žádosti o individuální vzdělávání? – podíl ZZ (v %)

Důvody	podíl
volba jiných forem a metod vzdělávání, než uplatňuje škola	73,3
jiné (individuální přístup, větší prostor pro rozvoj nadání, časté stěhování apod.)	35,5
diagnostikované zdravotní postižení/znevýhodnění dítěte	12,5
problémy s aklimatizací dítěte v kolektivu	12,5
špatná dostupnost spádové školy	10,1
diagnostikované specifické poruchy učení dítěte	8,8

Zákonní zástupci nejčastěji podali žádost o individuální vzdělávání proto, že upřednostňují jiné metody a formy vzdělávání, než jaké uplatňuje běžná škola (73,3 %). Více než třetina zákonných zástupců žáků v navštívených školách uvedla různé další důvody, např. preferenci individuálního přístupu (6,4 %), pozitivní zkušenost s individuálním vzděláváním staršího sourozence (5,1 %), větší prostor pro rozvoj nadání dítěte (např. mimořádné nadání s nároky na vyšší tempo výuky, sportovní nadání, 4,1 %), časté cesty mimo bydliště či do zahraničí (3,7 %) nebo bilingvní vzdělávání (3 %). Osmína zákonných zástupců tak učinila kvůli zdravotnímu postižení/znevýhodnění svého dítěte nebo problémům s aklimatizací dítěte ve školním kolektivu.

Tabulka č. 2 Podání žádosti o individuální vzdělávání jste konzultovali – podíl ZZ (v %)

Subjekt	podíl
se školským poradenským zařízením (PPP, SPC)	70,2
s jinými rodiči	59,0
s kmenovou školou	30,2
s klinickým psychologem	22,7
s některou obecně prospěšnou společností zabývající se individuálním vzděláváním	17,6
s jinou osobou/subjektem	13,9
nekonzultovali s nikým	8,5

Zákonní zástupci nejčastěji konzultovali podání žádosti o individuální vzdělávání se školským poradenským zařízením (70,2 %) a s jinými rodiči (59 %). S kmenovou školou toto rozhodnutí konzultovalo 30,2 % zákonných zástupců. Od podání žádosti o individuální vzdělávání byli vedením kmenové školy odrazováni pouze 3 zákonní zástupci. Více než pětina rodičů se obrátila na klinického psychologa. Pokud zákonný zástupce konzultoval rozhodnutí vzdělávat své dítě individuálně s jinou osobou, bylo to nejčastěji s lidmi, kteří již zkušenosti s individuálním vzděláváním mají, případně s příbuznými. Podání žádosti o individuální vzdělávání nekonzultovalo s nikým 8,5 % zákonných zástupců.

Zákonní zástupci žáků ve školách navštívených při prezenční inspekční činnosti zahájili individuální vzdělávání svého dítěte nejčastěji v 1. ročníku (65,5 %). V ostatních ročnících již to nebylo tak časté, nejmenší podíl zákonných zástupců zahájil individuální vzdělávání svého dítěte v 5. ročníku (2 %). Důvody pro volbu individuálního vzdělávání v jiném než prvním ročníku byly např. vyšší nemocnost dítěte, diagnostikované specifické poruchy učení (stanovení diagnózy až ve 2. ročníku navazující na předchozí screening v 1. ročníku) nebo naopak mimořádné nadání. V několika případech k němu vedla také nespokojenost zákonných zástupců se vzděláváním v kmenové škole.

Pokud jsou důvody, pro které rodiče přistoupili k individuálnímu vzdělávání, dlouhodobějšího charakteru, je pravděpodobné, že individuálně vzdělávaný žák nenavštěvoval mateřskou školu před zahájením povinné školní docházky. Z rozhovoru se zákonnými zástupci těchto žáků

bylo zjištěno, že předškolního vzdělávání v mateřské škole se neúčastnilo přibližně 30,5 % žáků. Většina individuálně vzdělávaných žáků zapsaných v navštívených školách (54) tak mateřskou školu navštěvovala.

Tabulka č. 3 Účastnilo se dítě zařazené do individuálního vzdělávání předškolního vzdělávání v MŠ? – podíl ZZ (v %)

Délka účasti v předškolním vzdělávání	podíl
ano, více než 1 rok	78,0
ano, 1 rok	13,7
ano, méně než 1 rok	8,3

Více než tři čtvrtiny individuálně vzdělávaných žáků, kteří navštěvovali mateřskou školu, ji navštěvovali déle než jeden rok, 13,7 % těchto žáků docházelo do mateřské školy jeden rok a 8,3 % žáků méně než jeden rok (u žáků, kteří navštěvovali MŠ méně než jeden rok, se jednalo jak o návštěvu v posledním roce před zahájením povinné školní docházky, tak o docházku v mladším předškolním věku).

Necelé čtvrtině žáků (23,1 %), kteří jsou nyní vzdělávání individuálně, byl odložen začátek povinné školní docházky.

2.3 Spolupráce zákonných zástupců individuálně vzdělávaných žáků se školou

Zákonní zástupci žáků kmenově zapsaných do navštívených škol byli dotázáni také na své zkušenosti s individuálním vzděláváním ve vztahu ke kmenové škole – zda jim škola nabízí průběžné konzultace, nakolik jim vyhovuje spolupráce s kmenovou školou či zda jim škola poskytuje učebnice a pomůcky.

Čtyři pětiny navštívených škol umožňují zákonným zástupcům konzultovat s učiteli obsah, případně metody individuálního vzdělávání. Přibližně polovina dotázaných zákonných zástupců tyto konzultace využívá.

Tabulka č. 4 Jak hodnotíte spolupráci s kmenovou školou při individuálním vzdělávání – podíl ZZ (v %)

Hodnocení	podíl
ke spolupráci nemám žádné výhrady	88,8
spolupráce probíhá v zásadě dobře	9,5
ke spolupráci mám výhrady	0,7
s kmenovou školou nespolupracuji	1,0

Většina zákonných zástupců žáků hodnotila spolupráci s kmenovou školou pozitivně. Žádné výhrady nemělo 88,8 % rodičů, v zásadě dobře ji hodnotila necelá desetina zákonných zástupců. Výhrady uvedli pouze dva zákonní zástupci a tři zákonní zástupci s kmenovou školou nespolupracovali.

Výdaje spojené s individuálním vzděláváním hradí zákonný zástupce žáka, s výjimkou učebnic a základních školních potřeb poskytovaných školou bezplatně a speciálních učebnic a speciálních didaktických a kompenzačních učebních pomůcek pro žáky se zdravotním postižením a výdajů na činnost školy, do níž byl žák přijat k plnění povinné školní docházky.

Většina zákonných zástupců individuálně vzdělávaných žáků kmenově zapsaných do navštívených škol uvedla, že jim kmenová škola učebnice poskytuje. Ve zbylých případech, kdy škola učebnice neposkytovala, pak došlo k porušení její zákonné povinnosti. Při prezenční inspekční činnosti bylo tedy zjištěno, že šest škol neposkytlo žákům

v individuálním vzdělávání učebnice, školní potřeby a pomůcky, které jsou školou bezplatně poskytovány (tj. učebnice, školní potřeby a pomůcky, které by škola žákovi poskytla při pravidelné školní docházce). Tím došlo k porušení § 41 odst. 9 školského zákona, což bylo při inspekční činnosti zohledněno.

2.4 Preference zákonných zástupců individuálně vzdělávaných žáků pro další období

Při rozhovorech se zákonnými zástupci žáků bylo také zjišťováno, zda uvažují o ukončení individuálního vzdělávání svého dítěte, nebo zda v něm chtějí pokračovat na 2. stupni základní školy, případně ještě ve středním vzdělávání.

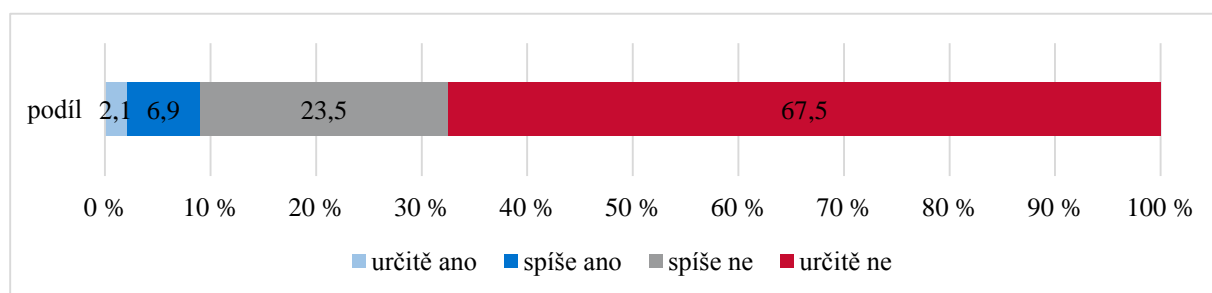
V současnosti stále pokračuje pokusné ověřování individuálního vzdělávání na 2. stupni, které bylo v roce 2015 rozšířeno o dalších 13 škol (nyní je to celkem 19 škol). Ve středním vzdělávání není individuální vzdělávání povoleno. Jsou však státy, kde je individuální vzdělávání povoleno i na tomto stupni (např. Velká Británie, USA).

Tabulka č. 5 Preferovali byste individuální vzdělávání dítěte v dalších etapách vzdělávání? – podíl ZZ (v %)

Individuální vzdělávání v dalších etapách	podíl
ano, na 2. stupni ZŠ	80,6
ano, na střední škole	24,2
ne	19,4

Čtyři pětiny z oslovených zákonných zástupců by preferovaly pokračování individuálního vzdělávání i na 2. stupni a přibližně čtvrtina z nich by jej uvítala i na střední škole. Pětina zákonných zástupců vyhovuje současný stav, tj. individuální vzdělávání na 1. stupni základní školy.

Graf č. 2 Uvažujete o ukončení individuálního vzdělávání před ukončením vzdělávání dítěte na 1. stupni ZŠ? – podíl ZZ (v %)



Přes 90 % zákonných zástupců neuvažuje o ukončení individuálního vzdělávání před ukončením vzdělávání dítěte na 1. stupni, z toho 67,5 % je o tom rozhodně přesvědčeno. Ukončení individuálního vzdělávání ještě na 1. stupni zvažuje 9 % zákonných zástupců (z toho 2,1 % rozhodně), především pominou-li závažné důvody, pro které bylo individuální vzdělávání povoleno (např. vyrovnání jazykové bariéry, vyřešení problematické rodinné situace, úspěšná aklimatizace žáka v kolektivu).

2.5 Vzdělávání žáků v individuálním vzdělávání a zapojení do kmenové třídy

Žáci, kteří jsou individuálně vzděláváni, se mohou účastnit aktivit kmenové školy stejně jako ostatní žáci s pravidelnou docházkou do školy.

Tabulka č. 6 Kolik žáků v režimu individuálního vzdělávání se zúčastnilo – podíl žáků (v %)

Aktivity	podíl
zahájení školního roku ve škole	37,0
jiných aktivit školy	25,2
návštěvy kulturních programů a exkurzí s kmenovou třídou	21,7
školního výletu	12,8
činnosti v zájmových útvarech organizovaných školou	6,7
školy v přírodě, ozdravného pobytu	6,7
plaveckého kurzu pořádaného školou	4,6
lyžařského výcvikového kurzu pořádaného školou	4,4

Celkově se nejvyšší podíl všech žáků vzdělávaných v režimu individuálního vzdělávání účastnil zahájení školního roku (37 % žáků). Čtvrtina žáků se účastní jiných aktivit školy a přibližně pětina s kmenovou třídou navštěvuje kulturní programy a účastní se exkurzí. Ostatních aktivit se účastní jen malý podíl individuálně vzdělávaných žáků.

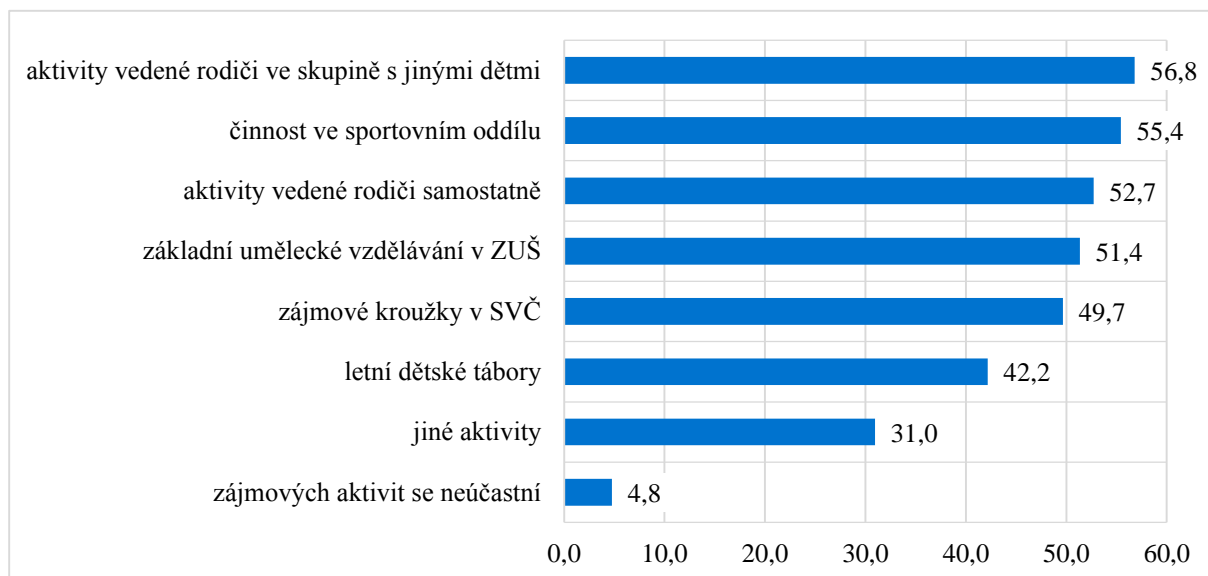
Tabulka č. 7 Kolik žáků v režimu individuálního vzdělávání se podílí na reprezentaci školy – podíl žáků (v %)

Aktivity	podíl
účast na uměleckých a kulturních aktivitách	12,2
účast v soutěžích	10,4
jinak	8,2
účast na sportovních aktivitách	6,8
účast v olympiádách	2,7

Jak vyplývá z výše uvedené tabulky, žáci v individuálním vzdělávání se podílejí na reprezentaci školy spíše výjimečně. Nejvyšší podíl individuálně vzdělávaných žáků se účastní uměleckých a kulturních aktivit školy v rámci reprezentace školy, nicméně je to pouze 12,2 % ze všech individuálně vzdělávaných žáků. Desetina těchto žáků se účastní soutěží, ostatních aktivit se účastní jen malý podíl žáků. Tato zjištění korespondují s výpověďmi zákonných zástupců individuálně vzdělávaných žáků – účast svého dítěte na kulturních nebo sportovních akcích školy uvedlo pouze 11,8 % dotázaných zákonných zástupců.

Od zákonných zástupců žáků oslovených při prezenční inspekční činnosti bylo také zjišťováno, zda se kromě aktivit školy jejich děti účastní i dalších zájmových aktivit mimo školu.

Graf č. 3 Zájmové aktivity mimo školu – podíl ZZ (v %)



Zájmových mimoškolních aktivit se účastní téměř všichni individuálně vzdělávaní žáci kmenově zapsaní do navštívených škol (95,2 %). Nejčastěji se jedná o aktivity vedené rodiči ve skupině s jinými dětmi (56,8 %), činnost ve sportovním oddílu (55,4 %) a samostatné aktivity rodičů (52,7 %). Přibližně polovina individuálně vzdělávaných žáků kmenově zapsaných do navštívených škol navštěvuje základní uměleckou školu a zájmové kroužky ve středisku volného času. Více než dvě pětiny těchto žáků jezdí na letní dětské tábory. Do kolektivu vrstevníků tak jsou začleněni v rámci mimoškolních aktivit téměř všichni individuálně vzdělávaní žáci.

Necelé tři čtvrtiny škol oslovených v inspekčním elektronickém zjišťování (72,2 %) sledují, jestli se žáci vzdělávají doma nebo v komunitě jiných žáků v režimu individuálního vzdělávání.

Při prezenční inspekční činnosti bylo rozhovory s řediteli škol, zákonnými zástupci a vzdělavateli žáků potvrzeno, že část žáků není vzdělávána doma svým zákonným zástupcem, ale dochází do skupiny dalších individuálně vzdělávaných žáků, případně komunitní školy, kde je často vzdělavatelem bývalý učitel nebo osoba s vysokoškolským pedagogickým vzděláním (někdy je takové vzdělávání organizováno za úplaty). Tato skutečnost není v rozporu s právními předpisy a je v kompetenci zákonného zástupce, nicméně plně neodpovídá myšlence individuálního vzdělávání. Individuální vzdělávání se povoluje, pokud jsou dány závažné důvody (tím je naznačen jeho výjimečný charakter), a nemělo by být chápáno jako běžná alternativa k plnění povinné školní docházky formou pravidelné účasti ve vyučování ve škole.

V rámci tematické inspekční činnosti byla zjišťována i úspěšnost individuálně vzdělávaných žáků v přijímacím řízení na víceletá gymnázia.

Tabulka č. 8 Úspěšnost žáků v individuálním vzdělávání je při přijímacím řízení na víceletá gymnázia

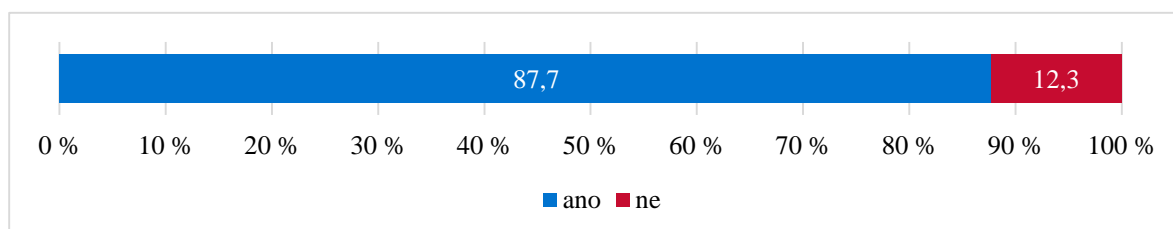
Úspěšnost	podíl
nižší	0,9
srovnatelná	10,0
vyšší	5,7
nemohu zhodnotit	83,4

Většina ředitelů (83,4 %) ze všech škol oslovených v inspekčním elektronickém zjišťování nemohla zhodnotit úspěšnost žáků vzdělávaných individuálně při přijímacím řízení na víceletá gymnázia, protože k této situaci buď nedošlo (individuálně vzdělávaný žák se na víceleté gymnázium nehlásil, škola zatím neměla individuálně vzdělávané žáky v tomto věku apod.), nebo nebylo možné úspěšnost těchto žáků porovnat s ostatními žáky. Desetina ředitelů se domnívá, že úspěšnost těchto žáků je srovnatelná s ostatními žáky, 5,7 % ředitelů, že je vyšší, a necelé procento se vyslovilo pro nižší úspěšnost.

2.6 Právní rámec a financování individuálního vzdělávání

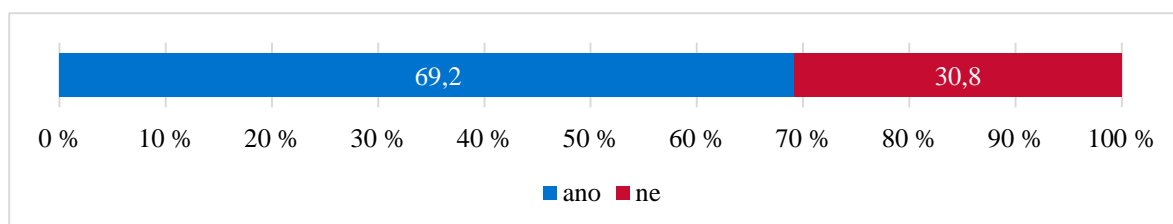
V rámci inspekčního elektronického zjišťování byly monitorovány i zkušenosti škol s individuálním vzděláváním, zejména to, zda vnímají současnou právní úpravu individuálního vzdělávání jako dostačující a zda jim vyhovuje způsob financování individuálně vzdělávaných žáků.

Graf č. 4 Považujete stávající legislativu upravující individuální vzdělávání za dostatečnou?



Stávající legislativu považuje za dostatečnou 87,7 % oslovených ředitelů škol. Zbýlých 12,3 % ředitelů, kteří ji považují za nedostatečnou, by nejčastěji doporučili rozšířit individuální vzdělávání i na 2. stupeň. Někteří by uvítali úpravu oblasti hodnocení (metodiky přezkušování a hodnocení), nároků na vzdělavatele (např. zvýšení na vysokoškolské vzdělání, doložení bezúhonnosti nebo psychologické testy), případně zajištění podmínek pro vzdělávání (jasné vymezení, jak posoudit dostatečnost podmínek).

Graf č. 5 Považujete normativ na žáka v individuálním vzdělávání za dostatečný? – podíl škol (v %)



Snížený normativ na žáka v individuálním vzdělávání považuje za dostatečný 69,2 % ředitelů. Podle ředitelů škol (44,6 % ředitelů, kteří se domnívají, že normativ nestačí) nejčastěji normativ nepokrývá mzdové náklady na práci učitele spojené s podporou, přípravou podkladů, průběžnými konzultacemi, přezkušováním a komunikací s rodinou. Podle pětiny těchto ředitelů nepokrývá také učebnice a učební materiály.

2.7 Přezkušování individuálně vzdělávaných žáků

Podle školského zákona koná individuálně vzdělávaný žák za každé pololetí zkoušky z příslušného učiva dle školního vzdělávacího programu, a to ve škole, do níž byl přijat k plnění povinné školní docházky. Pokud to není možné na konci příslušného pololetí, koná se zkouška v náhradním termínu do dvou měsíců po skončení pololetí.

Zkouška se v pěti z prezenčně navštívených škol konala mimo kmenovou školu, z toho ve dvou školách zcela a ve třech školách se pro skupinu žáků konala mimo kmenovou školu a pro jinou skupinu žáků v jejich kmenové škole. U všech zkoušek konaných mimo kmenovou školu byl přítomen vyučující z kmenové školy, který byl současně hodnotitelem žáka. V případě, že školu chápeme jako instituci, nikoliv jako budovu, je možné zkoušku provést i v jiném místě za podmínky, že zkoušejícím bude učitel školy, do níž je žák zapsán k plnění povinné školní docházky. Tato podmínka byla ve všech pěti případech splněna.

Způsob organizace zkoušek stanovuje ředitel školy (právní předpisy nevymezují, jakých podob může nabývat). Školám je tak umožněn široký přístup, který poskytuje možnost zvolit vhodnou formu zkoušky např. žákům se speciálními vzdělávacími potřebami. Přesto by 72,4 % ředitelů všech škol, v nichž jsou zapsáni individuálně vzdělávací žáci, ocenilo nějakou doporučující metodiku pro přezkušování žáků v individuálním vzdělávání.

Ve většině navštívených škol byla zkouška konána individuálně, kdy u zkoušky byl jednotlivý žák (57,4 % škol), ve zbylém podílu škol zkoušku konalo více žáků současně. Byla však zaznamenána také kombinace obou přístupů, kdy část zkoušky proběhla pro všechny žáky současně (společně pro skupinu individuálně vzdělávaných žáků nebo účastí žáků v běžné výuce) a poté pokračovala individuálně.

Tabulka č. 9 Způsob konání zkoušky – podíl škol (v %)

Způsob konání zkoušky	podíl
jednotlivě za vzdělávací obory/předměty dle RVP ZV	64,8
souhrnně	38,9
jednotlivě za vzdělávací oblasti dle RVP ZV	9,3
jinak (rozhovor nad portfoliem)	3,7

Zkouška se nejčastěji konala jednotlivě za vzdělávací obory/předměty podle RVP ZV (64,8 % škol). V necelých dvou pětinach škol proběhla zkouška souhrnně za všechny předměty. Ve dvou školách proběhl pouze rozhovor nad portfoliem, který však byl inspekčním týmem vyhodnocen jako nedostatečný pro zhodnocení dosažené úrovně žáka.

Přestože se využití osobního portfolia žáka při přezkoušení doporučuje, nemělo by být jediným zdrojem hodnocení žáka v pololetí. Informace a doporučení MŠMT k individuálnímu vzdělávání k problematice hodnocení uvádí, že při hodnocení individuálně vzdělávaného žáka na vysvědčení vychází ředitel školy z výsledků zkoušek a k obsahu osobního portfolia žáka může přihlídnout.

Tabulka č. 10 Způsoby přezkoušení žáků v individuálním vzdělávání – podíl škol (v %)

Přezkoušení se konalo formou	podíl
prezentací prací žáka	87,0
kombinací písemné a ústní zkoušky	55,6
ústní zkoušky	37,0
prezentací výstupů projektu	29,6
jinak	24,1
písemné zkoušky	9,3

Přezkoušení probíhalo nejčastěji formou prezentace prací žáka s pomocí žákovského portfolia (v 87 % škol), často doplněné kombinací písemné a ústní zkoušky nebo pouze ústní zkouškou. Portfolia zpravidla obsahovala prezentace výstupů a projektů, pracovní sešity s vypracovanými úkoly, fotografie činností s popisy, videa, výtvarné práce a výtvary z pracovních činností. Z jiných způsobů šlo nejčastěji o práci s pomůckou nebo prezentaci

dovedností ve výchovných předmětech. Někteří žáci například převedli hru na hudební nástroj, zpěv (může být dokládáno i nahrávkou) či gymnastickou sestavu.

Ve dvou třetinách navštívených škol měli žáci v průběhu všech částí zkoušky k dispozici pomůcky (knihy apod.). V 28,3 % škol byly knihy a pomůcky k dispozici jen v některých částech zkoušky a v 5,7 % škol nebyly k dispozici v žádné části zkoušky.

Obsah zkoušky neodpovídal učivu podle školního vzdělávacího programu ve třech navštívených školách. V dalších čtyřech školách byl obsah zkoušky v souladu se školním vzdělávacím programem pouze v některých částech. S žákem byl např. veden rozhovor, přičemž z náplně rozhovoru a podílu projevu žáka při něm nebylo možné posoudit znalosti zkušného žáka. V některých případech rozhovor probíhal neformálně a byl zaměřen na zájmy žáka (co ho v průběhu roku bavilo a co se mu líbilo). Podle některých portfolií nebylo možné podle nastavených pravidel školy žáka hodnotit, v jiných případech zkouška nezjišťovala získané znalosti a dovednosti ve všech předmětech. Nesoulad obsahu zkoušky se školním vzdělávacím programem je porušením § 3 odst. 3 a § 41 odst. 4 školského zákona³. Inspekční pracovníci České školní inspekce v rámci společné diskuse v závěru jednotlivých inspekčních akcí upozornili ředitele školy, že stanovený způsob přezkoušení není dostačující a doporučili zavést odlišný způsob přezkoušení.

Délka zkoušky závisí na formě zkoušky a počtu zkušných žáků. Zkouška trvala v průměru hodinu na jednoho žáka. Méně než půl hodiny trvala zkouška v 11,8 % navštívených škol, půl hodiny až hodinu v 60,8 % škol a více než hodinu trvala v 27,5 % škol.

Ve 30,2 % navštívených škol byl některý z přezkušovaných žáků žákem se speciálními vzdělávacími potřebami. Všem těmto žákům byl průběh zkoušky přizpůsoben, přičemž přizpůsobení mohlo být realizováno různými způsoby podle charakteru speciálních vzdělávacích potřeb. Nejčastěji byly zařazeny relaxační přestávky nebo byl prodloužen čas na zpracování úkolu, ve více než polovině případů byly speciální vzdělávací potřeby zohledněny při hodnocení a v necelých dvou pětinach škol byly žákům poskytnuty kompenzační pomůcky nebo byly použity alternativní postupy (doplňování namísto diktátu apod.).

Vzhledem k absenci právní úpravy vymezující podobu organizace zkoušek není stanoveno ani to, zda je zkoušejícím jeden učitel či zkušební komise – složení zkoušejících určuje ředitel školy. Ve většině navštívených škol (72,2 %) zkoušeli individuálně vzdělávané žáky jednotliví učitelé. Ve 22,2 % škol to byla zkušební komise a v 5,6 % byly kombinovány oba způsoby.

Ve čtyřech pětinach navštívených škol byl zkoušce přítomen ředitel školy (který byl často také zkoušejícím). Současně všechny školy umožnily přítomnost zákonného zástupce/vzdělavatele žáka u zkoušky. Tuto možnost využili zákonní zástupci či vzdělavatelé v 83,3 % navštívených škol. Zkoušce byli často přítomni také koordinátoři individuálního vzdělávání nebo externí garanti domácího vzdělávání z Asociace domácího vzdělávání.

V téměř všech školách byli zkoušejícími učitelé kvalifikovaní pro 1. stupeň, v šesti školách žáky zkoušeli i vyučující s kvalifikací pro 2. stupeň a v pěti školách učitelé bez kvalifikace. V necelé pětina škol byli zkoušejícími i jiní pedagogičtí pracovníci.

Česká školní inspekce zaznamenala případy, kdy zkoušku vedl externí garant domácího vzdělávání z Asociace domácího vzdělávání a ředitel školy se přezkoušením účastnil pasivně

³ § 3 odst. 3 školského zákona: Vzdělávání v jednotlivé škole a školském zařízení se uskutečňuje podle školních vzdělávacích programů; § 41 odst. 4 školského zákona: Individuálně vzdělávaný žák koná za každé pololetí zkoušky z příslušného učiva, a to ve škole, do níž byl přijat k plnění povinné školní docházky.

jako přisedící. Tento přístup je v rozporu s právními předpisy (§ 7 odst. 2 školského zákona⁴, též § 41 odst. 4) a tato problematika byla s řediteli dotčených škol v rámci závěrečného rozboru výsledků inspekční činnosti probrána.

Tabulka č. 11 Žák/žáci byl/i při zkoušce hodnocen/i – podíl škol (v %)

Způsob hodnocení	podíl*
známkami	52,8
slovně	45,3
kombinací známek a slovního hodnocení	13,2

* Součet nedává 100 % z důvodu možnosti výběru více odpovědí současně. Škola může volit různý způsob hodnocení u různých žáků.

Známkami byli při zkoušce hodnoceni žáci přibližně v polovině navštívených škol (52,8 %). Slovní hodnocení využila necelá polovina škol (45,3 %) a kombinaci obou způsobů hodnocení uplatnilo 13,2 % škol. Sebehodnocení žáka bylo součástí přezkoušení v 62,3 % škol.

Při zkouškách prospěli všichni individuálně vzdělávaní žáci, kteří se zúčastnili přezkoušení (z toho 83,1 % s vyznamenáním). Jeden žák nebyl při zkoušce hodnocen. V některých případech hodnotila Česká školní inspekce znalosti žáků jako velmi dobré, případně nadstandardní za určité vzdělávací oblasti.

Celkově se průběh přezkoušení jevil jako problematický v 10 navštívených školách (tj. 18,5 %). Jak bylo uvedeno výše, v 7 školách obsah zkoušky neodpovídal školnímu vzdělávacímu programu. Chybělo systematické ověřování (některé předměty nebyly vůbec zkoušeny), zkoušející kladli otázky nahodile, často neměli informace o tom, jaké znalosti a dovednosti si daní žáci osvojili za první pololetí školního roku 2015/2016. Na žáky tak byly kladeny nízké nároky. Některá přezkušování doprovázela chaotická organizace a dlouhé čekání žáků a jejich zákonných zástupců/vzdělavatelů na to, až přijdou na řadu. V některých rozhovorech dominoval zákonný zástupce, žák se příliš nezapojoval. V jednom případě se zkouška musela vzhledem k nízké úrovni opakovat (po vykonání zkoušek byla ředitelka školy inspekčním týmem upozorněna na nedostatečné ověření znalostí a nenaplnění podmínek, které sama stanovila ve školním řádu, následně se ředitelka rozhodla pro opakování zkoušky) a v jednom případě nebyl doložen počet a místo přezkoušení některých žáků školy. Školy, ve kterých byl průběh zkoušek shledán problematickým, byly při závěrečném hodnocení upozorněny inspekčním týmem na nevhodnou formu přezkoušení a byla jim doporučena změna přístupu ke konání zkoušek.

2.8 Ostatní zjištění

V některých kmenových školách jsou zapsáni žáci s trvalým bydlištěm v jiném kraji České republiky. To bylo v některých případech důvodem konání zkoušky mimo kmenovou školu. Právní předpisy umožňují zákonným zástupcům zvolit jinou než spádovou školu. V tomto případě si zákonní zástupci volí takové školy, které jsou individuálnímu vzdělávání nakloněny a mají s ním zkušenosti. Někteří zákonní zástupci si také školu vybírají podle nároků, které budou kladeny na individuálně vzdělávané žáky.

⁴ § 7 odst. 2: Škola uskutečňuje vzdělávání podle vzdělávacích programů uvedených v § 3.

3 Závěry

- V posledních letech mírně narůstá počet individuálně vzdělávaných žáků na 1. stupni, ve školním roce 2015/2016 činí jejich počet 1 339.
- Po formální stránce probíhá povolování individuálního vzdělávání žáků korektně v převážné většině škol, drobné nedostatky byly zjištěny v žádostech zákonných zástupců.
- Pro individuální vzdělávání se zákonní zástupci nejčastěji rozhodují proto, že upřednostňují jiné metody a formy výuky a kladou důraz na individuální přístup k jejich dítěti.
- Individuálně vzdělávaní žáci se příliš nezapojují do aktivit školy. Nejčastěji se účastní zahájení školního roku a návštěv kulturních programů a exkurzí s kmenovou třídou, podíl těchto žáků se pohybuje mezi 20 až 40 %. Do zájmových mimoškolních aktivit (např. ZUŠ, sportovní oddíly, letní dětské tábory apod.) se naopak zapojuje 95,2 % těchto žáků.
- Zákonní zástupci žáků hodnotí spolupráci se školou, která umožnila individuální vzdělávání jejich dítěte, převážně pozitivně (88,8 % nemá žádné výhrady). Nabízené konzultace s učiteli využívá přibližně polovina zákonných zástupců.
- Celkem 80,6 % zákonných zástupců individuálně vzdělávaných žáků by přivítalo možnost individuálního vzdělávání i na 2. stupni základní školy.
- Při kontrole a hodnocení průběhu zkoušek žáků v individuálním vzdělávání byla zjištěna rozdílnost úrovně přezkoušení v důsledku chybějící opory v právních předpisech – školský zákon umožňuje široký přístup ke stanovení rozsahu a formy přezkoušení ředitelem školy.
- Zkoušky se konaly nejčastěji jednotlivě za vzdělávací předměty/obory formou prezentace prací žáka s pomocí žákovského portfolia doplněné o kombinaci ústního a písemného zkoušení. V 62,3 % škol bylo součástí přezkoušení sebehodnocení žáka. Zkoušejícími byli nejčastěji jednotliví učitelé s aprobací pro 1. stupeň základní školy. Průměrný čas zkoušky byl jedna hodina.
- Všechny navštívené školy umožňují přítomnost zákonného zástupce/vzdělavatele žáka u přezkoušení. Tato možnost byla ze strany zákonných zástupců využita v 83,3 % škol.
- Přibližně ve čtyřech pětinach škol převažovalo bezproblémové přezkoušení, organizace byla dobře zajištěna, obsah zkoušky odpovídal školnímu vzdělávacímu programu a školnímu řádu a žáci předvedli dobrou úroveň znalostí a dovedností.
- V necelé pětině navštívených škol byli žáci zkoušeni pouze z vybraných předmětů, přezkoušení probíhalo např. formou rozhovoru nad žákovským portfoliem, který byl zaměřen na to, co žáka baví, co se mu líbilo, dostatečně neověřovalo znalosti a dovednosti žáků. V některých případech v rozhovoru dominoval zákonný zástupce, nikoliv žák.
- Všichni zkoušení žáci v navštívených školách prospěli, z toho 83,1 % s vyznamenáním.
- Stávající právní úprava individuálního vzdělávání vyhovuje 87,7 % ředitelů škol, kteří mají žáky v individuálním vzdělávání, přesto by přibližně tři čtvrtiny ředitelů uvítaly nějakou doporučující metodiku pro přezkušování žáků v individuálním vzdělávání.

- Jako vhodné se ukázalo podrobněji definovat „závažný důvod k individuálnímu vzdělávání“ a „dostatečné podmínky pro individuální vzdělávání“.

4 Doporučení

- Česká školní inspekce doporučuje doplnit Informaci a doporučení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k individuálnímu vzdělávání o podrobnější vymezení formy přezkoušení.
- Česká školní inspekce doporučuje doplnit Informaci a doporučení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k individuálnímu vzdělávání o podrobnější vymezení pojmů „závažný důvod k individuálnímu vzdělávání“ a „dostatečné podmínky pro individuální vzdělávání“.